

Lietuvos mokslininkų komunikacija: mokslo kūriniam publikuoti pasirenkamų mokslo leidinių atvejo studija

Renata Matkevičienė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedros lektorė, daktarė
Lector, dr., Department of Information and Communication,
Faculty of Communication, Vilnius University
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
Tel. (8-5) 236 61 17
El. paštas: renata.matkeviciene@kf.vu.lt

Mokslo komunikacija, išryškinanti mokslo idėjų, tyrimo rezultatų sklaidą, mokslininkų bendravimą ir bendradarbiavimą, tampa aktualia ir vis dažniau diskutuojama tema Lietuvoje. Pastaraisiais metais Lietuvoje buvo atlikti keli tyrimai, atskleidžiantys formaliosios mokslo komunikacijos padėtį, raišką, atsakomybę Lietuvoje. Tačiau tiek Lietuvoje, tiek užsienyje menkai tiriama mokslininkų tinklų raiškos problematika, kuri sietina su keliais tyrimo aspektais: visų pirma mokslininkų tinklų analizė leidžia nustatyti esminius, kritinius mokslinių idėjų atitinkamose srityse sankaupos taškus (mokslo leidinius, mokslines konferencijas, mokslininkų organizacijas, pan.); kita vertus, mokslininkų tinklų analizė leidžia nustatyti mokslo raidą, atitinkamos mokslo srities raidos tendencijas. Mokslininkų tinklų analizė gali leisti nustatyti ne tik formaliuosius ir neformaliuosius mokslininkų tinklus, ne tik atskleisti tarpdisciplininių mokslinių tyrimų raidos ir kaitos tendencijas, bet ir įtraukti į mokslinę diskusiją suinteresuotuosius, atskleisti mokslinės komunikacijos socialinės atsakomybės raišką.

Šiame straipsnyje pristatomas Lietuvos humanitarinių mokslų atstovų – mokslininkų požiūris į mokslo komunikaciją, analizuojant Lietuvos mokslininkų publikacijų sklaidą, mokslininkų sąsajumą su atitinkamu mokslininkų tinklu per mokslo kūriniam publikuoti pasirenkamus mokslo leidinius.

Straipsnyje pristatomas 2008 metais atliktas Lietuvos mokslininkų, publikuojančių savo mokslo kūrinius Lietuvos valstybės remiamuose mokslo leidiniuose, tyrimas.

Viena iš esminių funkcijų, užtikrinančių mokslo idėjų, rezultatų sklaidą ir plėtrą, – komunikacija. Tik tinkamai vykdoma komunikacija teikia galimybę mokslo idėjų perimamumui, pristatyti mokslo tyrimus ir rezultatus, diskutuoti ir vykdyti tolesnius mokslinius tyrimus, kurie atitinkamai gali užtikrinti mokslo raidą.

Komunikacija moksle suprantama ne tik kaip informacijos, bet ir kaip žinių,

nuomonių, socialinių tapatybių, vertybių sklaidos priemonių visuma¹, taikoma siekiant užtikrinti mokslo perimamumą. Taip pat komunikaciją moksle galima vertinti ir

¹ Websteris (1996) yra pateikęs tokį **bendrajį** komunikacijos apibrėžimą, kuris gali būti pritaikomas ir mokslo komunikacijos apibrėžimui: komunikacija yra procesas, kurio metu individai, jų grupės, institucijos keičiasi informacija, naudodami bendras elgesio ir vertybių sistemas.

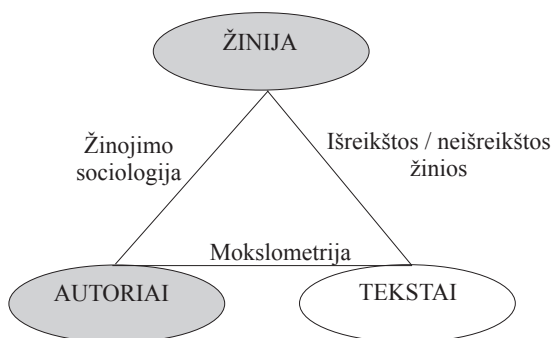
kaip priemonę, ir terpę, užtikrinančią žinijos kūrimą, skleidimą, saugojimą, plėtimą. Atsižvelgiant į mokslo ir komunikacijos galimas sankirtas, komunikacijai moksle užtikrinti gali būti įvardijamos kelios būtinos sąlygos: bendros vertybių ir elgsenos sistemos, suprantamos ir priimtinos visiems mokslo komunikacijos dalyviams. Kitaip sakant, efektyviai komunikacijai būtina bendra mokslo erdvėje dalyvaujančiųjų kultūra, kuri užtikrintų komunikacijos dalyvių tinkamus informacijos mainus, skatintų geranorišką, atsakingą mokslo informacijos plėtrą.

Mokslo komunikacijos tikslai ir procesas

Mokslo filosofijoje ir mokslo teorijoje retai kada tiesiogiai yra rašoma, diskutuojama apie komunikacijos vaidmenį, tačiau komunikacija, kuri suprantama kaip žmonių grupės, bendruomenės, visuomenę jungiantis elementas, egzistuoja savaime mokslo sampratoje (komunikacija ir mokslas sudaro vieni, kuriame neįmanoma vieno iš objektų aiški atskirtis neįvardijant kito): analizuojant mokslą, jo raidą, kalbama apie mokslinių idėjų keitimąsi, mokslininkų bendradarbiavimą, kas turėtų būti priskiriama komunikacijai.

Komunikacijos moksle užduotis – mokslo idėjų plėtra, kuri užtikrinama mokslo žinias kaupiant, saugant, keičiantis jomis. Moksle komunikacija taip pat gali būti suprantama ir kaip mokslo idėjų skleidimas, jų diskutavimas, įprasminimas mokslo darbuose, mokslo darbų platinimas ir pan. Kai diskutuojama apie mokslinius tyrimus ir publikacijas, įvardijama daug veiksnių, lemiančių mokslo komunikaciją, tokių kaip antai: mokslas, leidėjai, valstybės vaidmuo, galios struktūros, tyrėjai / mokslininkai (Salager–Meyer, 2008, p. 121).

Galima teigti, kad komunikacija užtikrina mokslo kaip institucijos saviorganizavimą, įgalina mokslo sistemos buvimą. Pastarosios apibrėžimas sietinas su mokslo komunikacijos sistema ir aiškintinas dedamųjų išskyrimu: komunikacijos dalyviai, komunikacija, jos pobūdis, komunikacijos tikslai ir taisyklės, mokslo (mokslinė) komunikacija ir jos sukuriamas turinys (žr. 1 pav.), bei jų sąveika. Mokslo komunikacija egzistuoja ir kaip tam tikra mokslo tradicija. Kaip teigia Fry (2006, p. 300), mokslo tradiciją apibrėžia atitinkamos mokslo komunikacijos formos ir joje taikomos technologijos, kurias lemia atitinkamos mokslinės srities tradicijos, ritualai.

1 pav. Mokslo komunikacijos dalyviai (pagal Leydesdorff, 2007, p. 378)

Mokslo komunikacijos sistema sudėtinga ir saviorganizuojanti, save kurianti ir aprašanti, jos formavimasi tik iš dalies lemia įvairūs su mokslu susijusius dalykus reglamentuojantys teisiniai dokumentai. Kalbant apie komunikacijos sistemą moksle verta pabrėžti technologijų, „priemonių, kurias taikant yra skleidžiamos mokslo žinios, kuriama mokslo žinija, svarbą“ (Thurk, Fine, 2003, p. 107).

Mokslo komunikacijos sistemoje elementas, užtikrinantis mokslo komunikacijos vyksmą, yra mokslininkas (mokslo institucija, mokslininkų grupė). Mokslininkas mokslo komunikacijos sistemoje gali būti tik aktyvus dalyvis, neatsižvelgiant į dalyvavimo mokslo komunikacijoje intensyvumą: mokslininkas gali aktyviai kurti tekstą (vykdyti mokslinį darbą, mokslinius tyrimus, rengti mokslinius veiklus, juos publikuoti, pristatyti mokslo bendruomenei, juos diskutuoti), pasyviai dalyvauti mokslo komunikacijoje (neįsitraukti į mokslo diskusijas, tačiau vykdyti tyrimus, rengti mokslo darbus). Mokslininkų aktyvumas mokslo komunikacijoje gali būti aiškinaamas sistemos dalyvių sąveikos būtinumu kuriant žiniją (individų, socialinių grupių, socialinių institucijų sąveika kaip komunikacijos apibrėžties sąlyga yra išryškinama daugelio socialinių mokslų atstovų darbuose (Dance (1970); Habermas (1983, 1985); Angus (1998)). Mokslas suvokiamas kaip socialinė sistema (komunikacijos sistema), kurios pagrindas – bendradarbiavimas ir mokslininkų grupės darbas: „žinios yra sukuriamos socialinės sąveikos metu ir žinijos formavimas priklauso nuo daugelio veiksnių, tokių kaip mokslo institucijos, jų aplinka, socialiniai tinklai, kurie užtikrina mokslo žinių formuojamos mokslo žinijos kokybę.“ (Hemlin, Rasmunssen, 2006, p. 188)

Siekiant kurti naujas žinias, būtinas mokslininkų, mokslo institucijų bendradarbiavimas, tinkamas keitimasis sukurtomis mokslo žiniomis: tik taip galima mokslo žinijos kaip sistemos, aprėpiančios tiek formaliąją, tiek neformaliąją mokslo komunikaciją, analizė.

Komunikacijos moksle pobūdis

Analizuojant mokslo komunikacijos sistemą, apibrėžiamą mokslininko–teksto–žinijos santykiu, išryškėja komunikacijos moksle specifika, kuri gali būti analizuojama ne vien per mokslininko atliekamo vaidmens intensyvumą, bet per komunikacijos pobūdį, kuris nusakomas ir lemiamas komunikacijos būdų ir priemonių. Mokslo komunikacijos priemonės, kurias taiko mokslininkai tiek savo darbe (atlikdami mokslinius tyrimus), tiek išitraukdami į žinijos raišką (dalyvaudami mokslinėse konferencijose), reikėtų suprasti kaip tas priemonės, kurias mokslininkai naudoja „tiek naujoms žinioms sukurti, tiek sukurtoms mokslo žinioms perduoti, jų sklaidai“ (Thurk, Fine, 2003, p. 107).

Mokslininko dalyvavimas mokslo komunikacijos sistemoje galimas tiek formalus, tiek neformalus. Formalioji mokslo komunikacija dar kitaip gali būti vadinama tradicine dokumentine komunikacija, kuri vertinama tik kaip mokslininko dokumentuotas dalyvavimas, t. y. jo publikuota mokslinė produkcija. Pasak Leydesdorff (2007, p. 378–380), kai autorius publikuoja savo mokslo kūrinių, tekstas savo kognityvine ir socialine prasme sąveikauja. Mokslo kūrinių publikavimas mokslo komunikacijos sistemoje gali pakeisti mokslo kūrinių autoriaus padėtį jo atstovaujamoje organizacijoje, taip pat ji gali veikti ir autoriaus vertinimą mokslinėje

bendruomenėje apskritai. Mokslo kūrinio pristatymas mokslinėje konferencijoje yra tik tam tikras mokslo teksto aprobavimas, mokslininko skleidžiamų žinių patvirtinimas. Tačiau mokslinės konferencijos dėl savo specifikos ne visada atitinka formaliosios – tradicinės dokumentinės – mokslo komunikacijos reikalavimus, tačiau kai yra publikuojamas recenzuotas mokslo kūrinys, jame pateikiamos žinios (žinija) yra aprobuojamos (patvirtinamos), įtraukiamos į socialinę (žinijos) sistemą. „Mokslo kūrinio recenzavimas yra tarsi jame pateikiamų žinių kokybės garantavimas“ (Leydesdorff, 2007, p. 380).

Mokslo komunikacijos sistemoje mokslo idėjų, „mokslo rezultatų, mokslinių gandų komunikacija tarp mokslininkų yra ypač svarbi žinių gamybai, sklaidai, augimui“ (Fry, 2006, p. 300), neatsižvelgiant į tai, ar komunikacija yra formalizuojama, t. y. dokumentuojama, ar – ne.

Greta formaliosios – tradicinės dokumentinės – mokslo komunikacijos yra neformalioji mokslo komunikacija, kuri užtikrina personalių, kartais ir profesinių, tam tikros mokslų srities mokslininkų tinklų egzistavimą, kuri pasireiškia priklausymu neformaliems mokslininkų tinklams, įsitraukimu į neformalias mokslininkų draugijas ar dalyvavimu mokslinėse konferencijose, rengiamose tokių tinklų, kurių rezultatai (moksliniai tekstai) nėra dokumentuojami. Kalbant apie neformaliąją mokslo komunikaciją pažymėtina, kad ši komunikacija, pagal Fry (2006, p. 300), yra „papildanti formaliąją mokslo komunikaciją žinių gamyboje, skleidžiant idėjas, kuriant intelektinės veiklos, atliekamos atitinkamose institucijose, reputaciją, tačiau, antra vertus, neformalioji mokslo komunikacija mažai analizuojama, neįvertin-

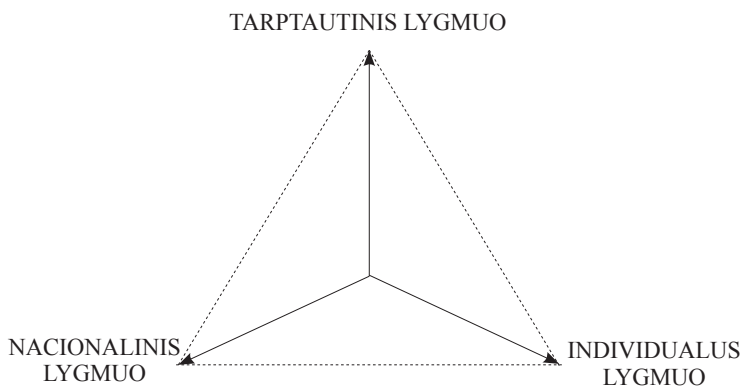
ta jos įtaka formaliajai mokslo komunikacijai“. Formaliosios mokslo komunikacijos sistemos esminėmis funkcijomis laikytina pripažinimo ir įvertinimo funkcijos, o neformalioji mokslo komunikacija sietina su žinių sklaida mokslininkų socialiniuose tinkluose. Formalioji komunikacija, atskleidžianti dokumentuotą mokslininko ir teksto bei žinijos santykį, yra plačiai tiriama: dažnai formaliosios mokslo komunikacijos tyrimams taikomi bibliografiniai tyrimai, atliekant bibliografinių duomenų, atskleidžiančių mokslininkų ir tekstų sąveiką, analizę. Remiantis formaliosios komunikacijos tyrimais taip pat gali būti atskleidžiamas mokslininkų bendradarbiavimas (idėjų mainų ryšiai) (Shrum, Champion, 2000, p. 2). Kai mokslo komunikacija neformalioji, griežto mokslininkų ir idėjų perimavimo, ryšio pagrįsti negalima.

Tačiau, nepaisant šių problemų, mokslininkų tinklų, veikiančių formaliosios ir neformaliosios mokslo komunikacijos pagrindu, tyrimai pastaraisiais metais aktualizuojami.

Mokslininkų tinklai kaip komunikacijos sistema

Moksliniuose straipsniuose, analizuojančiuose formaliąją mokslo komunikaciją, yra pastebima, kad mokslo kūrinių bibliografiniai tyrimai leidžia nustatyti ne tik mokslo kūrinių cituojamumą, bet ir mokslinių publikacijų prieinamumą, mokslo idėjų, mokslinių tyrimų rezultatų tąsą, pan. Tad tikėtina, kad mokslininkų mokslo kūrinių publikavimas gali atskleisti egzistuojančius mokslininkų tinklus (tiek formaliuosius, tiek neformaliuosius).

Mokslo kūrinių publikavimas nurodo keletą mokslo komunikacijos lygmenų: in-

2 pav. Mokslo komunikacijos lygmenys

dividualųjį (mokslo kūrinio parengimas); nacionalinį (mokslo kūrinio pristatymas nacionaliniu (šalies) lygiu (mokslo konferencijoje, mokslo leidinyje); tarptautinį (mokslo kūrinių pristatymas regiono, tarptautiniu lygiu) (žr. 2 pav.).

Šių lygmenų santykis yra santykinis: kartais atskirti nacionalinį mokslo komunikacijos lygmenį nuo tarptautinio sudėtinga, tačiau mokslo bendruomenėje yra įprasta manyti, kad vietos žinią yra tarsi opozicija (kontrastas) moderniai / šiandieninei žinią (Nygren, 1999, p. 267).

Mokslininkai, tiriantys formaliąją dokumentuotą mokslo komunikaciją, yra nustatę tam tikrus mokslo komunikaciją nusakančių lygmenų ypatumus: išsivysčiusių šalių mokslininkai, atstovaujantys užsienio mokslo institucijoms ir turintys geresnę prieigą prie mokslo bendruomenėje įsitvirtinusių mokslo leidinių, turi galimybes užtikrinti mokslo idėjų per mokslo kūrinius sklaidą ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygiu. Kitų šalių mokslininkai, tiksliau – mažiau išsivysčiusių šalių mokslininkai, yra tarsi atskiriami, tai rodo ir sustiprina tam tikrą „moksline izoliaciją, sunkią (uždelstą) integraciją į mokslo (mokslininkų) bendruomenę“ (Shrum,

Campion, 2000, p. 2). Išsivysčiusių šalių mokslininkai, kaip pažymi Shrum ir Campion (2000, p. 2), linkę keisti informacija tarpusavyje: mokslinės informacijos srautai vyksta tik tarp mokslininkų, priklausančių išsivysčiusiems regionams, o informacijos srautai, kuriuose dalyvauja mokslininkai iš besivystančių regionų, yra netolygūs: mokslo žinią formuoti yra taikomi išsivysčiusių šalių mokslininkų darbai, jiems skiriamas prioritetas, mažiau vertinami to paties išsivystymo lygio šalių mokslininkų darbai, jų kuriama ir įtvirtinama žinią. Kita vertus, pastebima, kad profesiniai ryšiai, labiau grįsti neformaliaja mokslo komunikacija, yra akivaizdesni ir svarbesni mokslininkams iš besivystančių regionų: informacijos srautai vykdomi lokaliai, taip paskirstoma mokslininkų turima informacija ir daroma įtaka.

Didžioji dalis neformaliosios mokslo komunikacijos, kuri lemia mokslo idėjų, mokslo kūrinių, mokslo žinią plėtrą, egzistuoja asmeninių mokslininkų tinklų (angl. *personal network, collegial circle*) pagrindu, jie sukuriama mokslininko moksline veikla, publikacijomis, kontaktais su kitais mokslininkais (formaliaja ir neformaliaja komunikacija) ir gali būti tiek

nacionaliniai (lokalūs), tiek tarptautiniai. Iš esmės asmeninis mokslininkų tinklas atspindi mokslininko socialinius tinklus, kurie sietini su mokslininko mokslo tyrimų lauku, profesine veikla ir pan. Kalbant apie mokslo komunikacijos lygmenis mokslininkų asmeninių tinklų kontekste pažymėtina, kad vietos mokslo bendruomenė yra ypač svarbi išsivysčiusiuose regionuose, kuriuose ši bendruomenė yra įtakinga (dėl mokslo institucijų, mokslo leidinių prestižo, įsitvirtinimo tam tikrame mokslinių tyrimų lauke, pan.).

Šiame straipsnyje toliau pristatomame tyrime siekiama iširti, kiek Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų atstovai, publikavimuisi pasirinkdami vieną prestižinę Lietuvos Vyriausybės finansuojamą mokslo leidinį, suvokia mokslo komunikaciją per mokslo kūriniams publikuoti pasirenkamus leidinius, viešą priegią prie mokslo kūrinių, pan.

Tyrimo problemos aptarimas

Mokslo populiarinimo veikla, mokslo rezultatų sklaida ir viešinimas – pastaraisiais metais aktyviai mokslo bendruomenėje diskutuojamos temos. Mokslo komunikacijos tradicija Lietuvoje kiek skiriasi nuo mokslo komunikacijos traktavimo užsienyje: Lietuvoje, kalbant apie mokslo komunikaciją, dažniausiai turima omenyje mokslo populiarinimo veikla, kitaip saktant, populiarius mokslo, mokslinių tyrimų ir jų rezultatų pristatymas visuomenei dažnai mokslui populiarinti taikant visuomenės informavimo priemones, o užsienyje mokslo komunikacijos tyrimai suprantami plačiau, į juos įtraukiant ir mokslo rezultatų plėtrą, ir sklaidą tiek mokslo bendruomenėje, tiek plačiojoje visuomenėje.

Lietuvoje atliekamuose tyrimuose dažniausiai pabrėžiami mokslo žurnalų ypatumai (Macevičiūtė, 2000), mokslo rezultatų sklaida, taip pat mokslo populiarinimas Lietuvoje (Nevinskaitė, 2006). Analizuojant mokslo kūrinių viešosios prieigos problematikos tyrimus Lietuvoje pažymėtina, kad dažniausiai mokslo leidinių viešos prieigos klausimus kelia ir analizuoja Lietuvos mokslinių bibliotekų direktoriai, aptardami prieigos prie mokslo leidinių internetu galimybes. Aptariamuose tyrimuose nėra analizuojamas mokslininko, mokslo kūrinio autoriaus požiūris į mokslo idėjų ir mokslo tyrimų rezultatų sklaidą ne tik visuomenei, bet ir mokslininkų bendruomenėse.

Tyrimo metodologija

Šiame straipsnyje analizuojant mokslininkų tinklus daroma prielaida, kad mokslo kūriniams publikuoti pasirenkami tie mokslo leidiniai, kurie vertinami dėl juose pateikiamų mokslo idėjų ir tyrimų rezultatų, dėl pristatomo požiūrio atitikties, dėl savo priskirties atitinkamai mokslininkų bendruomenei, publikuojančiai savo mokslo kūrinius atitinkamame leidinyje ir per tai save priskiriančiai tam tikram mokslininkų tinklui.

Tyrimui, kuriuo siekiama nustatyti mokslininkų, publikuojančių mokslo kūrinius valstybės remiamuose mokslo leidiniuose, požiūrį į mokslo idėjų ir mokslo tyrimų rezultatų sklaidą, kuri, manoma, atspindės egzistuojančius mokslininkų tinklus, ar tiksliau, mokslininko (mokslo kūrinio autoriaus) susisiejimą su atitinkama mokslininkų grupe (tinklu, bendruomene) per publikavimąsi atitinkamame mokslo leidinyje, buvo pasirinktas kieky-

binės apklausos metodas, taikant anketavimą².

Klausimyną sudarė dvi esminės klausimų grupės: pirmoji klausimų grupė skirta nustatyti mokslo kūrinių, publikuojamų valstybės remiamuose mokslo žurnaluose, autorių požiūrį į viešą prieigą, antroji – mokslo kūrinių autorių požiūrį į autorių teises ir licencijas, susijusias su mokslo kūrinių publikavimu. Šiame straipsnyje pristatomi tik tie anketinės apklausos rezultatai, kurie rodo mokslininko vykdomą mokslo idėjų ir tyrimo rezultatų sklaidą per mokslo kūriniams publikuoti pasirenkamus mokslo leidinius.

Atliekant mokslinių straipsnių autorių požiūrio tyrimą buvo apklausiami mokslininkai, publikuojantys savo mokslo kūrinius Lietuvos valstybės remiamuose mokslo leidiniuose (Lietuvoje tokiais žurnalais pripažinti 50 mokslo žurnalų). Apklausi pasirinkti 2007 ir 2008 metais valstybės remiamuose mokslo tęstiniuose leidiniuose publikavęsi mokslininkai, apklausta kiekviename valstybės remiamame mokslo leidinyje atsitiktine tvarka atrinktų 10 mokslo kūrinių autorių. Nebuvo apklausiami neturinčių viešos prieigos mokslo leidinių autoriai. Iš viso apklausi atrinkta 420 mokslininkų, gauta 23,8 proc. anketų. Šiame straipsnyje parodomi hu-

² Anketinės apklausos rezultatai buvo pristatyti monografijoje (**Autorių teisės mokslo komunikacijoje**: Lietuvos mokslininkų kūrinių, publikuojamų valstybės remiamuose moksliniuose žurnaluose, teisinė intelektinės nuosavybės apsauga: monografija / Marija Stonkienė, Zenona Ona Atkočiūnienė, Renata Matkevičienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. 350 p. ISBN 978-9955-33-394-4) ir moksliniame straipsnyje „Mokslo komunikacijos kaita“ (Marija Stonkienė, Zenona Atkočiūnienė, Renata Matkevičienė. Mokslo komunikacijos kaita. *Informacijos mokslai*. 2009, Nr. 48, p. 46–67. ISSN 1392-0561), tačiau minimose publikacijose šiame straipsnyje analizuojami aspektai nebuvo pristatyti.

manitarinių mokslų komunikacijos ir informacijos mokslų krypties mokslininkų tyrimo rezultatai.

Anketų grįžtamumas pagal mokslo leidinių priskyrimą mokslo sritims pasiskirstė beveik tolygiai: siųstų ir gautų anketų santykis 3,75. Humanitarinių mokslų atstovai buvo apklausiami taikant tiek elektroninį klausimyną, tiek spausdintinį, todėl atsakymų grįžtamumas pakankamai didelis – daugiau kaip 31 proc. (taikant tik elektroninį klausimyną anketų grįžtamumas buvo 18,6 proc.). Anketų grįžtamumas humanitariniuose ir socialiniuose moksluose panašus (apie 20 proc., taikant elektroninį anketavimą), tai rodo šių mokslų atstovų pakankamai didelį uždaramą mokslo komunikacijoje.

Straipsnyje pristatomi humanitarinių ir socialinių mokslų³ srities atstovų anketinės apklausos rezultatai, atskleidžiantys mokslo leidinių pasirinkimą mokslo idėjų ir rezultatų sklaidai. Komunikacijos ir informacijos mokslų krypties atstovai, dirbantys Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete, buvo pasirinkti detalesnei apklausai, siekiant nustatyti mokslo idėjų ir mokslo tyrimų rezultatų sklaidai taikomas priemones, kurios turėtų nurodyti ir tam tikrus mokslininkų tinklus, į kuriuos mokslininkai jungiasi (akivaizdžiai nurodydami savo priklausomybę atitinkamam formaliam ar neformaliai mokslininkų tinklui ar nesąmoningai priskirdami ar siedami save su tam tikros srities mokslininkų tinklu) pagal mokslo kūrinių publikavimą. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakul-

³ Komunikacijos ir informacijos srities mokslininkai formaliai turėtų būti priskiriami humanitarinių mokslų sričiai, tačiau, atsižvelgiant į mokslo tyrimus, jų specifiką, verta nurodyti, kad dalis komunikacijos ir informacijos mokslų krypties mokslo darbų priskirtini humanitariniams, dalis – socialiniams mokslams.

teto darbuotojai leidžia du tarptautinį pripažinimą turinčius leidinius „Informacijos mokslai“ ir „Knygotyra“, todėl manoma, kad šio akademinio padalinio darbuotojų apklausa leistų nustatyti egzistuojančias mokslininkų preferencijas mokslo leidiniams ir atskleistų jų darbų publikavimo pasirinkimo ypatumus, taip pat manoma, kad apklausa parodytų ir besiformuojančius, taip pat esamus mokslo idėjų ir mokslo tyrimo rezultatų sklaidos tiek Lietuvoje, tiek užsienyje aspektus. Apklausoje dalyvavo daugiau kaip 80 proc. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslo darbą dirbančių darbuotojų.

Apklausa vykdyta 2008 m. spalio 10 d. – 2008 m. lapkričio 7 dienomis.

Tyrimo rezultatų pristatymas

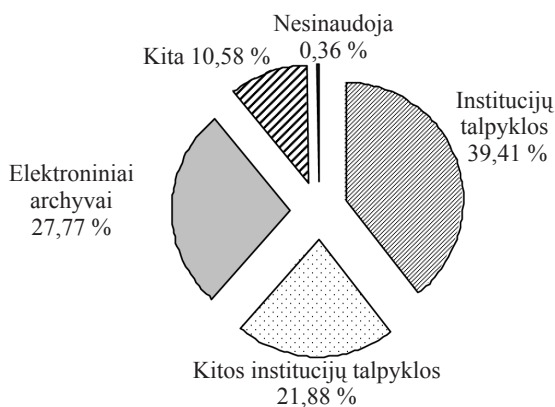
Straipsnyje, siekiant atsakyti į iškeltą tikslą, tyrimo rezultatai pristatomi juos skirstant į tokias grupes: pirmiausia pateikiamas ir aptariamas mokslininkų požiūris į naudojamąsi mokslo informacijos talpyklomis, toliau pristatomas požiūris į viešą ir atvirą prieigą prie mokslo kūrinių ir tokios prieigos naudą, taip pat aptariamas

mokslo kūrinių autorių požiūris į mokslininkų tinklus per mokslo leidinių mokslo kūriniui publikuoti pasirinkimą.

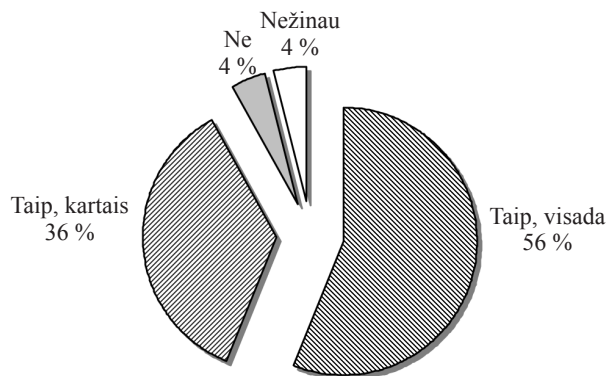
Analizuojant mokslo kūrinių autorių, priskirtinų humanitarinių mokslų sričiai, atsakymus, matyti, kad mokslininkai, rengdami mokslinius kūrinius, dažniausiai naudojami patogiai pasiekiamomis duomenų talpyklomis: informacijos ieškoma institucijų talpyklose (apie 40 proc.), taip pat elektroniniuose archyvuose (apie 30 proc.) (žr. 3 pav.).

Mokslininkų skiriamas didelis dėmesys institucijų ir elektroninėms talpykloms leidžia daryti prielaidą, kad ir publikuodami savo mokslo kūrinius mokslininkai pasirinktų viešos (ir patogios) prieigos mokslo leidinius. Mokslo kūrinių autoriai, publikuojantys mokslo darbus humanitarinių mokslų sričiai priskirtinuose leidiniuose, vertindami prieigą prie mokslo žurnalų, nurodo, kad prieiga tiek prie Lietuvos mokslo leidinių, tiek prie užsienio mokslo leidinių yra vertinama vidutiniškai.

Atsakydami į klausimą apie publikavimą viešos prieigos duomenų talpyklose, Lietuvos mokslo kūrinių autoriai pabrėžia, jog mokslo kūriniai turi būti skelbiami

3 pav. Naudojimosi duomenų talpyklomis, prieinamomis internetu, vidurkis, proc.

4 pav. *Mokslo kūrinių skelbimas viešos prieigos žurnaluose, proc.*

viešos prieigos žurnaluose (taip mano apie 90 proc. visų apklaustų humanitarinių mokslų atstovų) (žr. 4 pav.).

Vertindami suteiktiną prieigą prie mokslo kūrinio, dauguma humanitarinių mokslų atstovų nurodo, kad viešai turėtų būti prieinamas tik mokslo leidinio redaktorių kolegijos ir recenzentų aprobuotas, kalbos specialistų sutvarkytas mokslo kūrinys (41,5 proc.). Iš apklausos duomenų ryškėja, kad pakankamai didelis procentas teikiamas atsakymams, jog viešai galėtų būti prieinama publikacijos santrauka ir / ar bibliografinis mokslo kūrinio aprašas.

Mokslininkų požiūris į viešą prieigą prie mokslo kūrinių ir tokios prieigos naudos vertinimas

Analizuojant valstybės remiamų mokslo tęstinių leidinių viešą prieigą pažymėtina, kad dauguma (90 proc.) Lietuvos mokslo tęstinių leidinių yra viešai prieinami, o tai leidžia daryti prielaidą, jog mokslo idėjų sklaidai, mokslo kūriniams publikuoti ir mokslo komunikacijai skiriama pakankamai dėmesio.

Humanitarinių mokslų sričiai priskiriamų mokslo kūrinių autoriai, vertindami

viešos prieigos teikiamas galimybes, nurodo, jog viešos prieigos didžiausia nauda yra jos teikiamos galimybės susipažinti su mokslo rezultatais ir užtikrinti mokslo rezultatų ir idėjų sklaidą (žr. 1 lentelę), o viešos prieigos teikiama nauda mokslo komunikacijai, tam, kad didėtų citavimas, mokslo tyrimams pristatyti ir naujiems tyrimams implikuoti vertinama kritiškiau.

Iš pateiktos tyrimo duomenų analizės matyti, kad Lietuvos mokslininkų bendruomenė dar nėra stipri, mokslininkai, publikuodami savo mokslo kūrinius, skleisdami mokslo idėjas ir pristatydami mokslo tyrimų rezultatus, nepabrėžia mokslinės bendruomenės svarbos, taip pat nesieja savo rezultatų su institucija, kuriai jie atstovauja, nemato mokslo kūrinių sąsajų tiek su mokslo bendruomene, tiek su mokslo institucija, kuriai, publikuodamas mokslo kūrinių, autorius pateikia savo kaip mokslininko priskirtį.

Veiksniai, lemiantys mokslo leidinio mokslo kūriniams publikuoti pasirinkimą: atvejo tyrimas

Analizuojant veiksnius, nurodančius mokslo kūriniui publikuoti pasirinkamą mokslo

1 lentelė. Galima viešos prieigos nauda, proc.

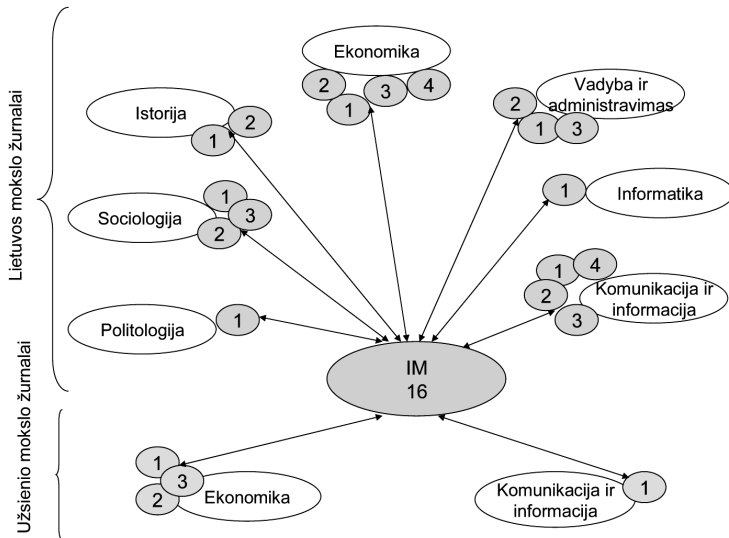
	Humanitariniai mokslai	Socialiniai mokslai	Fiziniai mokslai	Biomedicinos mokslai	Technologijos mokslai	Vidurkis
Užtikrinama rezultatų sklaida	4,36	4,3	4	4,2	4	4,172
Padidėjęs citavimas	4,25	4,1	4	4,05	3,7	4,02
Bendruomenės supažindinimas su rezultatais	4,28	3,8	3,8	4,1	3,3	3,856
Atstovaujamos institucijos propagavimas	4,2	3,65	3,5	3,8	3,1	3,65
Naujų tyrimų skatinimas	4,4	3,95	4,1	4,3	4,1	4,17

2 lentelė. Veiksmų, lemiančių mokslo žurnalo pasirinkimą mokslo kūriniiui publikuoti, vertinimo vidurkis, proc.

	Humanitariniai mokslai	Socialiniai mokslai	Fiziniai mokslai	Biomedicinos mokslai	Technologijos mokslai	Vidurkis
Mokslinės bendruomenės žurnalo pripažinimas	4,5	4	3,8	4,25	3,75	4,06
Žurnalo reputacija, reikšmingumas	4,52	4,3	4	4,55	4	4,274
Žurnalo pripažinimas	4,7	4,5	4,75	4,7	4,4	4,61
Žurnalai, leidžiami mokslininkų bendruomenės, kuriai priklauso mokslininkas	3,7	3,9	3,3	3,29	3	3,3
Žurnalo matomumas	3,72	3,1	2,7	3,4	2,9	3,164
Informacijos apie žurnalą prieinamumas	3,96	3,15	3,9	4,33	3	3,462

leidinį, tyrimo metu nustatyta, kad svarbiausi kriterijai mokslininkams yra mokslo leidinio reputacija ir pripažinimas, mažiau svar-

būs veiksniai yra įvardijami mokslo leidinio matomumas ir informacijos apie mokslo leidinį prieinamumas (žr. 2 lentelę).

5 pav. *Komunikacijos ir informacijos krypties mokslininkų pasirenkami mokslų leidiniai, jų tematika, mokslų leidinio lygis (nacionalinis, tarptautinis)*

Tyrimo duomenys rodo ir tam tikrą mokslininkų bendruomenės vertinimą: dauguma humanitarinių, biomedicinos ir socialinių mokslų atstovų nurodė, kad mokslų kūriniui publikuoti svarbu pasirinkti mokslinėje bendruomenėje pripažintą mokslų leidinį. Tokie atsakymai leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvos mokslininkai siekia integruotis į nacionalinį ir tarptautinį mokslininkų tinklą.

Siekiant nustatyti mokslininkų tinklus, kuriuos per mokslų kūrinių publikavimą pasirinktuose mokslų leidiniuose, matyti, kad dauguma komunikacijos ir informacijos srities mokslininkų renkasi Lietuvoje leidžiamus leidinius (žr. 5 pav.): vyrauja šios srities valstybės remiamo mokslų leidinio „Informacijos mokslai“ pasirinkimas mokslų kūriniams publikuoti (iš visų nurodytųjų apklausos metu mokslų leidinių mokslų kūrinių publikavimas šiame mokslų leidinyje sudaro 42 proc. visų leidinių, kuriuose komunikacijos ir informacijos

krypties mokslininkai, dalyvavę apklausoje, publikuoja savo mokslų kūrinius). Iš tyrimo matyti, kad dalis mokslininkų mokslų kūriniams publikuoti renkasi kitus Lietuvoje leidžiamus mokslų leidinius, kurie yra pripažįstami valstybės (tik kiek daugiau nei 10 proc. visų komunikacijos ir informacijos krypties mokslininkų savo mokslų kūriniams publikuoti renkasi Lietuvos mokslų leidinius) (žr. 5 pav.).

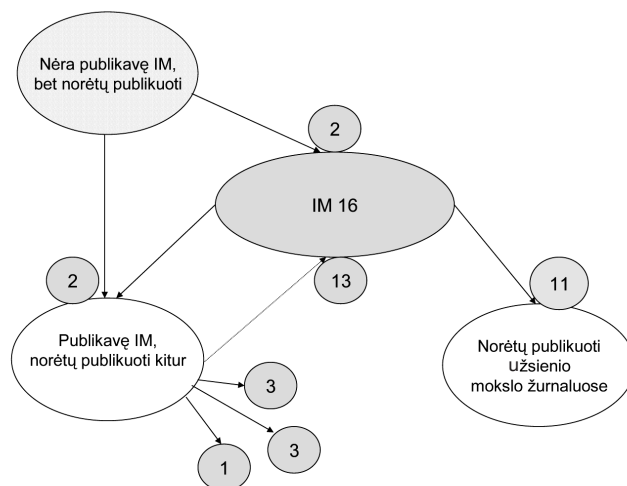
Tokie tyrimo rezultatai leidžia manyti, kad Lietuvos komunikacijos ir informacijos krypties mokslininkai mokslų kūriniams publikuoti renkasi pripažįstamus (aukštais balais vertinamus) Lietuvos mokslų leidinius; tai leidžia daryti prielaidą, jog Lietuvos mokslininkų bendruomenė gana glaudi, mokslininkų ryšiai teikia galimybę didinti publikavimuisi pasirenkamų leidinių ratą, tačiau dažniausiai apsiribojama Lietuvos leidiniais.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama nustatyti, kaip Lietuvos komunikacijos

ir informacijos mokslų krypties mokslininkai vertina mokslo leidinius, kuriuose publikuojami komunikacijos ir informacijos krypties mokslo kūriniai, ir ar siekia plėsti mokslo kūrinų publikavimo galimybes. Tuo tikslu buvo klausiama, kokiuose mokslo leidiniuose komunikacijos ir informacijos krypties mokslininkai norėtų publikuoti savo mokslo kūrinius. Buvo manoma, kad atsakymai į tokį klausimą leis ne tik atskleisti Lietuvos komunikacijos ir informacijos krypties mokslininkų publikavimąsi ir prioritetinius mokslo leidinius, kuriuose mokslininkai norėtų publikuoti savo mokslo kūrinius, bet ir leis nustatyti mokslininko prisiskyrimą ar siekiamą priskirti tam tikram mokslininkų tinklui, kuris susidaro tarp publikuojančiųjų atitinkamame mokslo leidinyje (manoma, kad mokslininkas, rinkdamasis leidinius mokslo kūriniams publikuoti, siekia priskirti save prie tame leidinyje publikuojančių savo mokslo kūrinius autorių; taip, manoma, atsiskleis mokslininkų potencialūs (siekiami) socialiniai – moksliniai tinklai).

Kaip matyti iš tyrimo rezultatų (žr. 6 pav.), mokslininkai, pasirinkdami mokslo kūriniams publikuoti mokslo leidinius, formuoja tam tikrus, galbūt labiau neformalius, mokslinius tinklus:

- visų pirma, respondentų vertinimu, beveik 60 proc. visų komunikacijos ir informacijos krypties mokslininkų norėtų publikuoti savo mokslo kūrinius Lietuvoje leidžiamame mokslo leidinyje „Informacijos mokslai“ (toks mokslininkų pasirinkimas rodo, viena vertus, mokslo leidinio vertinimą, kita vertus, toks pasirinkimas gali būti apribotas menkos mokslo kūriniui publikuoti pasirinkimo galimybės („Informacijos mokslai“ yra vienintelis Lietuvoje leidžiamas komunikacijos ir informacijos krypties prestižinis valstybės remiamas leidinys, referuojamas pripažintose tarptautinėse duomenų bazėse);
- antra, komunikacijos ir informacijos krypties mokslininkai, jau publikavę savo mokslo kūrinius

6 pav. Komunikacijos ir informacijos krypties mokslininkų mokslo kūriniams publikuoti pasirinkami mokslo leidiniai

„Informacijos moksluose“, nurodė, kad jie ir toliau norėtų savo mokslo kūrinius publikuoti šiame mokslo leidinyje (taip atsakė daugiau nei 68 proc. respondentų); tik nedaugelis (15 proc.) respondentų, dirbančių komunikacijos ir informacijos kryptyje, nurodė nenorintys savo mokslo kūrinių publikuoti šiame mokslo leidinyje (toks mokslininkų pasirinkimas gali būti aiškinamas išskirtiniu mokslininko tyrimo lauku, kuris negali būti pristatytas „Informacijos moksluose“);

- trečia, tyrimo rezultatai rodo, kad daugiau nei 40 proc. respondentų nurodė, kad norėtų publikuoti savo mokslo kūrinius ne tik „Informacijos moksluose“, bet ir užsienio mokslo žurnaluose (toks atsakymas gali būti siejamas su mokslo kūrinių vertinimu, kuris, publikavus mokslo kūrinių pripažintame mokslo leidinyje, gautų daugiau taškų, nei publikuotas Lietuvoje, kita vertus, tai gali rodyti Lietuvos mokslininkų norą integruotis į tarptautinius mokslininkų tinklus).

Išvados

Apibendrinant atliktą teorinį ir empirinį Lietuvos mokslininkų komunikacijos tinklų tyrimą, pažymėtina, kad Lietuvos mokslininkų komunikacijoje vyrauja formalioji dokumentinė komunikacija. Tokią prielaidą pagrindžia Lietuvos mokslininkų ir mokslo institucijų mokslo vertinimas per mokslo kūrinių publikavimą.

Vertinant Lietuvos mokslininkų mokslo leidinių pasirinkimo kriterijus, matyti, kad Lietuvos mokslininkai siekia savo mokslo idėjų pripažinimo ir sklaidos ne

tik nacionaliniu lygiu, bet ir tarptautiniu, rinkdamiesi mokslo kūriniams publikuoti mokslo bendruomenėje žinomus, turinčius gerą reputaciją, mokslo bendruomenėje pripažintus leidinius. Formaliosios mokslo komunikacijos plėtrą būtų galima įvardyti Lietuvos mokslininkų savo kūriniams publikuoti pasirenkamus užsienio pripažintus mokslo leidinius.

Tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą apie mokslo idėjų sklaidos nepakankamą užtikrinimą, mokslininkų bendruomenės uždaramą: atsakymai dėl galimos viešos priegios prie mokslo kūrinių, kur nurodoma, jog viešai turėtų būti prieinamas tik mokslo leidinio redaktorių kolegijos ir recenzentų aprobuotas, kalbos specialistų sutvarkytas mokslo kūrinytis, taip pat publikacijos santrauka ir / ar bibliografinis mokslo kūrinio aprašas. Toks Lietuvos mokslininkų požiūris rodo, jog jie nėra linkę prieš skelbdami mokslo idėją ar mokslinių tyrimų rezultatus aptarti, diskutuoti juos viešai (mokslo kūrinių juodraščių viešas skelbimas nėra vertinamas kaip galimas publikavimo variantas). Kita vertus, tai rodo ir tam tikrą Lietuvos mokslo kultūrą: mokslo projektų svarstymo, diskusijų trūkumą.

Apibendrinant atliktą tyrimą būtina pažymėti, kad mokslininkų tinklų ir publikavimosi sąsajų analizė atskleidžia tokias Lietuvos mokslo komunikacijos tendencijas:

- Visų pirma, Lietuvos mokslo komunikacijoje ir mokslininkų tinkluose vyrauja užsienio mokslininkų nurodytos tendencijos, įvardijančios išsivysčiusių regionų mokslininkų kūrinių vyravimą ir glaudesnę šių regionų mokslininkų bendradarbiavimą.

- Antra, tiriant Lietuvos mokslininkų tinklus ir mokslo kūriniams publikuoti pasirenkamus mokslo leidinius pažymėtinas Lietuvos mokslininkų bendradarbiavimas bei tarpdisciplininių mokslininkų tinklų formavimasis.
- Trečia, pažymėtinas didesnis Lietuvos mokslininkų publikavimasis nacionaliniu lygmeniu: tai galbūt le-

mia nesena Lietuvos mokslo tarptautinės komunikacijos tradicija. Tačiau tyrimas rodo, kad Lietuvos mokslininkai siekia plėsti mokslo komunikaciją publikuoti savo kūrinius pasirinkdami užsienyje pripažįstamus mokslo leidinius. Manytina, kad tai gali paskatinti Lietuvos formaliosios dokumentinės komunikacijos raidą iš nacionalinės į tarptautinę.

LITERATŪRA

ANGUS, Ian (1998). The Materiality of Expression: Harold Innis' Communication Theory and the Discursive Turn in the Human Sciences. *Canadian Journal of Communications*. Vol. 23, No 1, 1998.

DANCE, Frank (1970). The "concept" of communication. *Journal of Communication*, 1970, Vol. 20, p. 201–210

FRY, J. (2006.) Scholarly research and information practices: a domain analytic approach [interaktyvus]. *Information Processing and Management*, 2006, 42, p. 300 (p. 299-316) [2009-04-15]. Prieiga per internetą: <www.elsevier.com/locate/infoproman>

HABERMAS, Jürgen (2002). *Modernybės filosofinis diskursas*. Vilnius: ALK, Alma littera, p. 58.

HEMLIN, Sven; RASMUNSEN, Søren Barlebo (2006). The Shift in Academic Quality Control [interaktyvus]. *Science, Technology & Human Values*, 2006, 31, p. 188 (p. 173–198) [žiūrėta 2009-04-15]. Prieiga per internetą: <<http://sth.sagepub.com/cgi/content/abstract/31/2/173>>

LEYDESDORFF, Loet (2007). Scientific Communication and Cognitive Codification. Social Systems Theory and the Sociology of Scientific Knowledge [interaktyvus]. *European Journal of Social Theory*, 2007, 10, p. 378 (p. 375–388) [žiūrėta 2009-05-15]. Prieiga per internetą: <<http://est.sagepub.com/cgi/content/abstract/10/3/375>>

NYGREN, Anja (1999). Local Knowledge in the Environment – Development Discourse [interaktyvus]. *Critique of Anthropology*, 1999, 19, p. 267–288 (p. 267) [žiūrėta 2009-04-15]. Prieiga per internetą: <<http://coa.sagepub.com/cgi/content/abstract/19/3/267>>

SALAGER-MEYER, Françoise (2008). Scientific publishing in developing countries: Challenges for the future [interaktyvus]. *Journal of English for Academic Purposes*, 2008, 7, p. 121 (p. 121–132) [žiūrėta 2009-04-15]. Prieiga per internetą: <www.elsevier.com/locate/jeap>

SHRUM, Wesley, CAMPION, Patricija (2000). Are Scientists in Developing Countries Isolated? *Science Technology & Society*, 2000, 5, p. 2 (p. 1–34) [žiūrėta 200-04-15]. Prieiga per internetą: <<http://sts.sagepub.com/cgi/content/abstract/5/1/1>>

THURK, Jessica; FINE, Gary Alan (2003). The Problem of Tools. Technology and the Sharing of Knowledge [interaktyvus]. *Acta Sociologica*, 2003, 46, p. 107 (p. 107–117) [žiūrėta 2009-04-15]. Prieiga per internetą: <<http://asj.sagepub.com/cgi/content/abstract/46/2/107>>

WEBSTER, Frank (1996). *Theories of the information society*. London: Routledge, 1996. 257 p. ISBN 0-415-10573-0

LITHUANIAN SCIENTISTS' COMMUNICATION: CASE STUDY OF THE CHOICE OF SCIENTIFIC JOURNALS FOR SCIENTIFIC PUBLICATIONS

Renata Matkevičienė

S u m m a r y

Science communication is going to be the most actual theme that is discussed in Lithuania, including analysis of development and spread of scientific ideas, results of scientific researchers, and cooperation and collaboration of scientific community. In recent years, in Lithuania there were developed several researches for analysis of the position and conditions, expression and manifestation of formal documentary science communication. In the Lithuanian and foreign scientific tradition, the problems of scientific networks (networks of scientists) were investigated only in the context of scientific communication, but the network question was not raised.

The aim of the investigation (carried 2008) could be named as, first, analysis of the networks of scientists allows to show the main points of collections of scientific ideas in particular scientific spheres

(scientific journals, scientific conferences, scientific organizations, etc.); second, analysis of scientific network to show the development of the scientific sphere, the evolution of scientific ideas and main tendencies.

Analysis of the network of scientists allows to investigate not only formal and informal scientific network, but also to exhibit tendencies of the development and change of interdisciplinary scientific researches, as well as to involve scientists and other interested parties into discussion.

The research deals with attitudes of Lithuanian scientists working in the field of humanities toward science communication, analysis of the development of scientific publications, relations among scientists through the scientific journals that are selected for publication of scientific articles.